

CARL VON
CLAUSEWITZ

O VÁLCE

SLAVNÁ KOMPLEXNÍ INSPIRACE
VOJÁKŮ, POLITIKŮ,
INTELEKTUÁLŮ, MANAŽERŮ
A ORGANIZÁTORŮ

LEDA 2020

PŘEDMLUVA

Právem asi udiví, že se ruka ženy odvažuje doprovodit předmluvou dílo takového obsahu, jaký má tato kniha. Svým přátelům to nebudu muset vysvětlovat, ale doufám, že se i v očích těch, kdo mě neznají, zbavím jakéhokoli zdání domýšlivosti, když prostě vypovím, co mě k tomu přimělo.

Dílo, které mají uvést tyto řádky, zaměstnávalo skoro výhradně posledních dvanáct let života mého neuvěřitelně milovaného muže, kterého vlast bohužel tak záhy ztratila. Jeho nejtoužebnějším přáním bylo, aby je dokončil, ale nezamýšlel je za svého života uveřejnit; a když jsem se snažila odvrátit jej od tohoto předsevzetí, odpovídal napůl žertem, ale napůl jistě v předtuše časně smrti: „Tu knihu vydáš Ty!“ A tato slova (která mi často v těch šťastných dnech vyloudila v očích slzy, i když jsem tehdy nebyla ochotna přikládat jim vážný význam) mě teď podle názoru mých přátel zavazují, abych spisům z pozůstalosti svého muže předeslala několik řádek; a i když se o tom mohou mínění rozcházet, přesto si jistě nikdo špatně nevyloží cit, který mě přiměl, abych překonala rozpaky, které ženě tolik ztěžují jakékoli, byť sebepodřadnější vystoupení tohoto druhu.

Rozumí se, že přitom ani zdaleka nemohu pomýšlet na to, abych se pokládala za faktickou vydavatelku díla, které daleko přesahuje můj obzor. Chci mu jen stát po boku jako účastná průvodkyně, až vstoupí do světa. Takové místo mi snad právem náleží, protože mi podobné postavení bylo dopřáno i při jeho vzniku a vytváření. Kdo znal naše blažené manželství a ví, jak jsme spolu všechno sdíleli, nejen radost a žal, ale i každé zaměstnání, každý zájem všedního života – ten pochopí, že se můj milovaný muž nemohl zabývat takovouto prací, aniž bych ji i já dopodrobna neznala. Nikdo tedy ani nemůže jako já podat svědectví o horlivosti, lásce, s jakou se jí věnoval,

o nadějích, které k ní upínal, i o způsobu a době jejího vzniku. Jeho tak bohatě nadaný duch pociťoval od raného mládí potřebu světla a pravdy, a i když byl můj muž velmi mnohostranně vzdělán, zaměřily se jeho úvahy přesto hlavně k válečným vědám, jimž se věnoval svým povoláním a které jsou tolik důležité pro blaho států. Scharnhorst jej jako první uvedl na pravou cestu, a když mu bylo roku 1810 uděleno místo učitele na Všeobecné válečné škole a když se mu pak dostalo cti, aby seznámil Jeho královskou Výsost korunního prince se začátky vojenské vědy, podnítilo ho to znovu, aby svá bádání a své snahy zaměřil tímto směrem a aby zapisoval, o čem si už udělal jasný názor. Pojednání, kterým zakončil vyučování Jeho královské Výsosti korunního prince roku 1812, obsahuje už zárodky dalších jeho děl. Ale teprve roku 1816 v Koblenzi se znovu začal zabývat vědeckou prací a shromažďovat plody, které v něm uzrály díky bohatým zkušenostem čtyř tolik závažných válečných let. Nejprve své názory zapisoval v krátkých statích, jen volně spojených mezi sebou. Stať, kterou zde uvádím, našla se v jeho papírech bez udání data, ale patrně také pochází z oné dřívější doby:

Domnívám se, že větami, které jsem tu vyslovil, jsem se dotkl toho hlavního, co tvoří takzvanou strategii. Pohlížel jsem na ně ještě jako na pouhý stavební materiál a do značné míry se mi podařilo stmelit jej v jediný celek.

Tento materiál stavby vznikl totiž bez předem připraveného plánu. Zpočátku bylo mým úmyslem bez ohledu na soustavnost a přísnou souvislost vyslovit o nejdůležitějších bodech tohoto předmětu v úplně stručných, jasných, zhuštěných větách to, co jsem si o tom sám pro sebe ujasnil. Měl jsem přitom vzdáleně na mysli způsob, jak se vyrovnal se svým předmětem Montesquieu. Myslel jsem, že takové krátké kapitoly plné výstižných soudů, které jsem chtěl zpočátku nazvat jen zrnky, upoutají pozornost duchaplného člověka stejně tím, co by se z nich mohlo dále rozvinout, i tím, co by samy konstatovaly; měl jsem tedy na mysli duchaplného čtenáře, který věc již zná. Jenže i zde se nakonec dostala zase ke slovu má povaha, která mě pobízí,

abych všechno rozvíjel a usoustavňoval. Zprvu jsem se dovedl udržet natolik, že z pojednání, která jsem napsal o jednotlivých předmětech, abych si je tak sám jak se patří ujasnil a bezpečně osvojil, vybíral jsem jen nejdůležitější závěry, a zhušťoval tedy ducha věci do menšího objemu; ale později jsem se dal zcela unést svým osobitým sklonem, rozvíjel jsem, co jsem dovedl, a přitom jsem ovšem potom měl na mysli čtenáře, který předmět dosud nezná.

Čím dál postupovala má práce, čím víc si mě podmaňoval duch zkoumání, tím víc jsem byl přiváděn zpátky k systému, takže postupně jsem připojoval další a další kapitoly.

Posledním mým záměrem pak bylo probrat všechno ještě jednou, leccos v dřívějších statích prohloubit, v pozdějších statích možná shrnout některé rozborů do jednoho závěru a vytvořit tak obstojný celek, který by měl rozsah malého osmerkového svazku. Ale i přitom jsem se chtěl zcela vyhnout všemu, co je běžné, co se rozumí samo sebou, co už bylo stokrát řečeno, s čím se už všeobecně souhlasí; neboť ctižádost mě pobízela, abych napsal knihu, na kterou by se nezapomnělo za dva za tři roky a po které by ti, kdo se zajímají o tento předmět, určitě mohli sáhnout znovu a znovu.

V Koblenci, kde měl hodně služebních záležitostí, mohl své soukromé práci věnovat jen tu a tam několik hodin; teprve když byl roku 1818 jmenován ředitelem Všeobecné válečné školy v Berlíně, měl zase volný čas, aby své dílo rozšířil a aby je také obohatil o dějiny novějších válek. Tento volný čas ho také smiřoval s jeho novým posláním, s kterým se asi v jiném ohledu nemohl docela spokojit, protože podle už zavedené organizace válečné školy není vědecká část ústavu podřízena řediteli, nýbrž je řízena zvláštní studijní komisí. I když mu byla cizí jakákoli malicherná ješitnost, jakákoli nepokojná egoistická ctižádost, přece jen pociťoval potřebu, aby byl opravdu užitečný a aby nezhálely schopnosti, kterými ho Bůh obdaril. V činném životě neměl postavení, kde by byl mohl uspokojit tuto potřebu, a málo doufal, že ještě někdy takové postavení získá; všechno jeho úsilí se tedy zaměřilo na říší vědy a účelem jeho

života byla naděje, že jeho dílo jednou přinese užitek. I když se v něm přesto stále více upevňovalo rozhodnutí, že dílo to má vyjít teprve po jeho smrti, je to jistě nejlepší důkaz, že s touto ušlechtilou touhou po velké a trvalé působnosti nebyla spojena žádostivost chvály a uznání ani stopa nějakého egoistického zřetele.

Tak pokračoval horlivě v práci, až byl na jaře 1830 přeložen k dělostřelectvu; jeho činnost měla teď docela jinou náplň, a to v takové míře, že se musel alespoň pro začátek zřít jakékoli spisovatelské práce. Uspořádal své papíry, zapečetil jednotlivé svazky, nadepsal je a s žalem se rozloučil s tímto zaměstnáním, které tolik miloval. V srpnu téhož roku byl přeložen do Vratislavi, kde byl pověřen funkcí druhého inspektora dělostřelectva, ale už v prosinci byl zase povolán zpátky do Berlína a ustanoven náčelníkem generálního štábu u polního maršála hraběte von Gneisenau (po dobu, kdy hrabě zastával místo vrchního velitele). V březnu 1831 doprovázel svého uctívaného vojevůdce do Poznaně. Když se po velmi bolestné ztrátě odtud v listopadu vrátil do Vratislavi, povzbuzovala jej naděje, že se zase pustí do práce na svém díle a že je snad bude moci během zimy dokončit. Boží úradek byl jiný: 7. listopadu se vrátil do Vratislavi, šestnáctého už nebyl mezi živými a svazky, které vlastnoručně zapečetil, byly otevřeny teprve po jeho smrti.

Tuto pozůstalost teď uveřejňujeme v těchto svazcích, a to úplně tak, jak byla nalezena, aniž k ní bylo přidáno nebo z ní škrtnuto jediné slovo. Přesto však bylo třeba udělat všelicos, než bylo možno ji vydat, bylo třeba seřadit rukopisy a poradit se; jsem povinována nejvroucnějším díkem několika věrným přátelům za to, že mi při tom pomohli. Zejména tu děkuji panu majoru O'Etzelovi, který se laskavě ujal tiskové korektury i zhotovení map, jež mají doprovázet historickou část díla. Jistě tu mohu jmenovat i svého milovaného bratra, který mi byl oporou v hodině neštěstí a který se i o tuto pozůstalost zasloužil v tolika ohledech. Když pečlivě pročítal a pořádal rukopisy, našel mimo jiné započaté přepracování, o kterém se můj milovaný manžel zmiňuje ve Zprávě sepsané roku 1827 a uvedené níže jako o zamýšlené práci, a zařadil je na ta místa v první knize, kam bylo určeno (neboť dále nesahalo).

Ráda bych poděkovala ještě mnoha jiným přátelům za to, že mi poradili, že mi prokázali účast a přátelství, ale i když je nemohu všechny vyjmenovat, jistě nebudou pochybovat o mé nejvřelejší vděčnosti. Jsem jim vděčna tím víc, čím pevněji jsem přesvědčena, že všechno, co pro mne učinili, nestalo se jen kvůli mně, nýbrž platilo přáteli, kterého jim Bůh tak záhy vzal.

Byla-li jsem jedenadvacet let na výsost šťastna po boku takového muže, jsem šťastna dodnes, bez ohledu na nenahraditelnou ztrátu, pokladem svých vzpomínek a nadějí, bohatým odkazem účasti a přátelství, za něž vděčím milovanému zemřelému, povznášejícím pocitem, že vidím, jak všude a s jakou úctou se uznává jeho vzácná hodnota.

Důvěra, s níž mě k sobě povolala šlechtná knížecí dvojice, je nové dobrodiní, za něž musím děkovat Bohu, protože mi otvírá čestné povolání, kterému se s radostí věnuji. Kéž bude toto povolání požehnáno a kéž drahý malý princ, který je v této chvíli svěřen mé péči, přečte jednou tuto knihu a bude jí povzbuzen k činům, jež by se podobaly činům jeho slavných předků!

Psáno v Mramorovém paláci u Postupimi, 30. června 1832.

MARIE VON CLAUSEWITZ,
ROZENÁ HRABĚNKA BRÜHLOVÁ
VRCHNÍ HOFMISTRYNĚ JEJÍ KRÁLOVSKÉ
VÝSOSTI PRINCEZNY VILEMÍNY

ZPRÁVA

„Prvních šest knih, které už jsou v čistopise, jeví se mi zatím jako víceméně beztvará masa, kterou je rozhodně třeba ještě jednou přepracovat. Při tomto přepracování se bude ještě důsledněji přihlížet k dvojímu druhu války a rozhodně všechny myšlenky dostanou přesnější smysl, určitý směr, podrobnější aplikaci. Tento dvojí druh války se totiž ukazuje jednak v tom, je-li účelem porážka protivníka, ať už ho chceme zničit politicky, anebo jen zbavit možnosti obrany a donutit ho tak k jakémukoli míru – jednak v tom, chceme-li dosáhnout několika územních zisků jen na hranicích své říše, ať už proto, abychom je podrželi, nebo proto, abychom je při jednání o mír uplatňovali jako výhodný prostředek směny. Musí ovšem zůstat zachovány přechody z jednoho druhu do druhého, ale všude musí zřetelně vystupovat úplně rozdílná povaha těchto dvou snah a oddělovat to, co je neslučitelné.

Kromě tohoto rozdílu mezi válkami, který fakticky existuje, je ještě nutno výslovně a přesně stanovit rovněž prakticky nutné hledisko, že válka není nic jiného než pokračování politiky státu jinými prostředky. Toto hledisko, bude-li všude dodržováno, vnese do úvah mnohem více jednoty a bude pak snazší rozluštit všechny spleťlosti. Ačkoli toto hledisko bude blíže aplikováno hlavně teprve v osmé knize, je třeba, aby bylo úplně vyloženo už v první knize a aby se k němu také přihlíželo při přepracování prvních šesti knih. Takovým přepracováním bude možno odstranit z prvních šesti knih leckterou zátěž, zaplnit některé mezery a trhliny a leccos, co bylo vyjádřeno příliš povšechně, bude moci dostat určitější myšlenkovou náplň i podobu.

Sedmou knihu, O útoku, k níž jsou už načrtnuty jednotlivé kapitoly, je nutno považovat za jakýsi ohlas šesté knihy a bude ji třeba rovnou zpracovávat podle právě uvedených určitějších hledisek, takže už nebude zapotřebí znovu ji přepracovávat, ale naopak může sloužit za vzor při přepracování prvních šesti knih.

K osmé knize, O válečném plánu, tj. vůbec o uspořádání určité války jako celku, jsou už načrtnuty některé kapitoly, které však nelze považovat ani za materiál ve vlastním slova smyslu, nýbrž jen za pouhé hrubé opracování bohaté látky, aby se teprve při práci samé náležitě zjistilo, oč vlastně především jde. Tento účel splnily. Po skončení sedmé knihy zamýšlím začít hned zpracovávat knihu osmou, kde pak mají být především uplatněna obě výše uvedená hlediska, která všechno zjednoduší, ale zároveň také všemu dodají ducha. Doufám, že touto knihou zahladím mnoho vrásek na čelech strategiů a státníků a že přinejmenším všude ukážu, oč jde a nač se vlastně při válce má brát zřetel.

Až si pak ujasním zpracováním této osmé knihy své myšlenky, až budou patřičně zjištěny základní rysy války, bude pro mne tím snazší, abych tohoto ducha přenesl do prvních šesti knih a abych i jim vtiskl pečeť těchto základních rysů. Teprve pak se tedy pustím do přepracování prvních šesti knih.

Jestli zemřu příliš brzy, než abych mohl dokončit tuto práci, pak ovšem to, co je zatím hotovo, bude možno nazvat jen beztvorou masou myšlenek, které tím, že budou vydány napospas ustavičným nedorozuměním, dají podnět k množství nezralých kritik; neboť v těchto věcech si každý myslí, že to, co ho napadne, když se chopí pera, je dost dobré, aby to bylo řečeno a otištěno, a domnívá se, že je to stejně nepochybné, jako že dvakrát dvě jsou čtyři. Kdyby mu jako mně stálo za námahu, aby léta přemýšlel o předmětu a stále jej srovnával s dějinami válek, kritizoval by ovšem obezřetněji.

Ale i když má mé dílo takovouto nedokonalou podobu, přece jen věřím, že nezaujatý čtenář, žízňící po pravdě a přesvědčení, jistě pozná, že prvních šest knih je plod mnohaletého přemýšlení a usilovného studia války, a najde v nich možná hlavní myšlenky, z kterých by mohl vzejít zásadní převrat v této teorii. “

Berlín, 10. července 1827

Kromě této zprávy byla nalezena v pozůstalosti ještě tato stať, která má, jak se zdá, velmi nedávné datum.

„Rukopis o vedení války, který bude nalezen po mé smrti, lze v jeho nynější podobě považovat za snůšku dílů, z nichž měla být vybudována teorie velké války. S většinou jsem nebyl ještě spokojen a na tu šestou knihu je třeba pohlížet jen jako na pouhý pokus; byl bych ji úplně přepracoval a východisko bych hledal jiným způsobem.

*Ale přesto si myslím, že hlavní rysy, které, jak vidno, prostupují tímto stavivem, jsou opravdu směrodatné pro chápání války; jsou plodem ob-
sáhlého uvažování, ustavičně zaměřeného k praktickému životu, nikdy nepouštějí ze zřetele, čemu mě naučila zkušenost a styk s vynikajícími vojáky.*

Obsahem sedmé knihy měl být útok; látka k tomuto předmětu je letmo načrtnuta. Obsahem osmé knihy měl být válečný plán; zde bych se byl ještě zvláště zabýval politickou a lidskou stránkou války.

Jedině první kapitolu knihy považuji za dokončenou; přinejmenším poslouží celku jako směrnice, kterou jsem chtěl všude dodržovat.

Teorie velké války neboli takzvaná strategie je neobyčejně obtížná, a jistě je možno říci, že jen málokdo má o jednotlivých předmětech jasné představy, tj. představy vztahující se na to nejnnutnější a neopouštějící přitom potřebnou spojitost. V jednání se lidé většinou řídí pouhým taktem úsudku, který je více nebo méně přiléhavý podle toho, mají-li více nebo méně génia.

Tak si počínali všichni velcí vojevůdcové a jejich velikost a geniálnost spočívala zčásti v tom, že tímto taktem vždycky postihli to pravé. To také vždy bude pro jednání nejdůležitější; k jednání tento takt úplně postačuje. Ale jde-li o to, nejednat sám, ale přesvědčit druhé na poradě, pak záleží na jasných představách, na tom, aby byla dovoděna vnitřní souvislost; a protože průprava v tomto ohledu dosud tak málo pokročila, mluvívá se na poradách většinou nepodstatně bez ladu a skladu, a buďto každý trvá na svém mínění, nebo se účastníci porady ze vzájemného ohledu dohodnou na nějaké střední cestě, která vlastně vůbec nemá cenu.

Není tedy bez užítku mít v těchto věcech jasné představy; mimo to lidský duch už ze své podstaty vždy a všude směřuje k jasnosti a potřebuje ve všem zachovávat nutnou spojitost.

Protože je velice obtížné vybudovat takovou filosofii válečného umění a protože se o to mnozí pokusili s pramalým zdarem, lidé většinou říkají: Taková teorie není možná, protože tu jde o věci, které nemůže obsáhnout žádný stálý zákon. I my bychom se připojili k tomuto mínění a vzdali bychom se jakéhokoli pokusu o nějakou teorii, kdyby nebylo toho, že celá řada pouček se dá bez obtíží zúplna ozřejmit: že obrana je silnější forma se záporným účelem, útok slabší forma s účelem kladným; že velké výsledky zároveň určují i výsledky malé; že je tedy možno redukovat strategické účinky na určitá těžiště; že demonstrace je menší vynaložení sil než skutečný útok, že tedy musí mít zvláštní podmínky; že vítězství spočívá nejen v dobytí bojiště, ale i v zničení fyzické a mravní bojové síly a že se tohoto zničení dosahuje většinou teprve pronásledováním ve vyhrané bitvě; že úspěch je vždycky největší tam, kde bylo vybojováno vítězství, že tedy přeskakování od jedné linie a směru k druhým je možno považovat jen za nutné zlo; že oprávnění k obchvatu může vzniknout jen z převahy vůbec nebo z převahy vlastní spojovací a ústupové linie nad spojovací a ústupovou linií protivníka; že tedy i boční postavení jsou podmíněna stejnými vztahy; a že každý útok se za postupu oslabuje. “

AUTOROVA PŘEDMLUVA

Dnes již není třeba vykládat, že pojem vědeckosti nespočívá jedině anebo převážně v systému a v uspořádání jeho nauky. – V tomto výkladu není systém na povrchu vůbec patrný, a místo vybudované nauky jsou to jen stavební kameny.

Vědecká forma záleží v úsilí dopátrat se podstaty válečných jevů, ukázat, jak tyto jevy souvisejí s povahou věcí, z nichž se skládají. Nikde se autor nevyhýbá filosofickému úsudku; ale tam, kde by takový důsledek zabíhal do přespříliš jemných spojitostí, tam autor raději takovou spojitost přerušil a navázal ji zase u příslušných jevů zkušenosti; neboť tak jako některé rostliny nesou plody jen tehdy, nevyženou-li příliš vysoko do stonku, tak také v praktických dovednostech se teoretické listy a květy nesmí vyhánět příliš vysoko, nýbrž se musí přidržovat zkušenosti, která je jejich půdou v pravém slova smyslu.

*Bylo by zajisté chybné chtít z chemického složení pšeničného zrna vyzkoumat podobu klasu, který z něho vyráží, když stačí vyjít do polí a na hotové klasy se podívat. Zkoumání a pozorování, filosofie a zkušenost nikdy nesmějí jedno druhým opovrhovat ani jedno druhé vylučovat; jedno je zárukou druhého. Proto poučky v této knize se drobnou klenbou své vnitřní nutnosti opírají buďto o zkušenost, nebo o pojem války samé jakožto vnější bod, a nejsou tedy bez opěr.**

* Že tomu tak není u mnoha autorů pojednávajících o vojenství, zvláště u takových, kteří se chtěli vědecky zabývat válkou samou, dokazuje mnoho případů, kde pro et contra v jejich rozumování pohlčuje jedno druhé, takže podobně jako u dvou lvů nezbudou ani oháňky.

Není snad nemožné napsat soustavnou teorii války, které by nechyběl ani duch, ani náplň, ale naše dosavadní teorie k tomu mají velmi daleko. I když necháme stranou jejich nevědeckost, vede jejich snaha o souvislost a úplnost systému k tomu, že jsou přeplněny všednostmi, frázemi a všelijakými tlachy. Chce-li mít někdo výstižný příklad, nechť si přečte Lichtenbergův výňatek z požárních směrnic:

„Hoří-li dům, je především nutno snažit se chránit pravou stěnu domu, který je nalevo, a naopak levou stěnu domu, který je napravo; neboť kdybychom chtěli chránit například levou stěnu domu, který je nalevo od hořícího domu, pak přece pravá stěna domu je napravo od levé stěny a tudíž, protože oheň je také napravo od této stěny a od pravé stěny (neboť jsme přece vzali předpoklad, že dům je nalevo od ohně), je pravá stěna blíže ohni než levá stěna, a pravá stěna domu by mohla shořet, kdyby nebyla chráněna, ještě než by oheň přešel na levou stěnu, která je chráněna; mohlo by tudíž shořet něco, co nechráníme, a to ještě než by shořelo něco jiného, i když jsme to nechránili; je tudíž nutno tohoto si nevšímat a ono chránit. Abychom si to vštípili, stačí, když si zapamatujeme: je-li dům napravo od ohně, pak jde o levou stěnu, a je-li dům nalevo, jde o pravou stěnu.“

Autor nechce odradit duchaplného čtenáře takovými tlachy a pokazit to málo dobrého rozbředlou polevou, a proto raději předkládá po malých zrnkách ryzího kovu, co si ujasnil a formuloval mnohaletým přemýšlením o válce i leckterou vlastní zkušeností. Tak vznikly kapitoly této knihy jen slabě na povrchu spojené, kterým však přece jen nechybí vnitřní souvislost. Možná, že se brzy objeví větší myslitel, který místo těchto jednotlivých zrnek odevzdá celistvý odlitek z ryzího kovu, bez strusky.